

De Kattenfeesten te Ieper

Annemie Moesen

Inleiding

(1) Dit artikel is een bewerking van mijn doctoraalscriptie getiteld 'De Kattenfeesten te Ieper. Een analyse van de Kattenstoet en het Kattenwerpen aan de hand van de theorie van Hobsbawm'. Het artikel betreft het eerste deel van genoemde scriptie, namelijk een cultuurhistorische beschrijving van de Kattenfeesten te Ieper. In mijn scriptie ga ik na dit eerste deel nog in op Hobsbawms theorie over 'invented traditions' (letterlijk vertaald 'uitgevonden tradities'), geef ik kritiek op zijn terminologie en analyseer ik zowel de Kattenstoet als het Kattenwerpen aan de hand van deze theorie. Helaas neemt het publiceren van de gehele scriptie te veel plaats in beslag. Wie echter geïnteresseerd is in de delen over Hobsbawms theorie en de toepassing ervan op de Kattenstoet en het Kattenwerpen of meer illustraties wenst, kan mij altijd een e-mail sturen op gatinaconbotas@gmail.com

(2) Om op deze vragen een antwoord te kunnen geven, ben ik enkele malen in Ieper geweest om met verschillende mensen te spreken. Na het sturen van een e-mail naar Stedelijke Musea Ieper met de vraag naar meer informatie over de stoet kreeg ik al snel een antwoord. Annick Vandenbilcke vertelde mij dat alle archiefmateriaal over de Kattenstoet zich in het Stadsarchief bevindt. Ze begeleidde mij hier naartoe tijdens mijn eerste bezoek aan de stad. In het archief kreeg ik hulp van Rik Opsommer. Hij beantwoordde mijn vragen en liet me alle affiches en tekeningen van wagens en maskers zien. Omdat deze nergens op het internet te zien zijn, nam ik bij mijn volgende

Wie een bezoek brengt aan de West-Vlaamse stad Ieper, treft er ongetwijfeld een heleboel toeristen aan. De stad heeft heel wat troeven. De Lakenhallen met belfort, de gildenhuisen, de Sint-Maartens-kathedraal en de vestingen en kazematten uit het Vaubantijdperk maken van 'Ypres', zoals de stad in het Engels genoemd wordt, een cultuurhistorisch pareltje. In het buitenland staat de stad echter vooral bekend om de stille getuigen aan de Eerste Wereldoorlog. De Canadese arts John McCrae schreef er tijdens die oorlog het beroemde gedicht 'In Flanders Fields'. De authentieke loopgraven in *Sanctuary Woods*, de dagelijkse *Last Post* onder de Menenpoort, het *In Flanders Fields Museum*, de *St. George's Memorial Church*, en 170 militaire begraafplaatsen trekken onder andere Amerikanen, Canadezen en Britten aan. Ze komen van ver om een kijkje te nemen in en rondom de Belgische stad. Toch ontbreekt er in bovenstaande beschrijving nog een belangrijke Ieperse troef: de Kattenstoet en het Kattenwerpen. De stoet baant zich eens om de drie jaar een weg door de straten van de stad, gevolgd door het Kattenwerpen aan de Lakenhallen. Beide evenementen worden door velen gezien als authentieke tradities of folklore. In dit artikel wordt een cultuurhistorische beschrijving gegeven van deze Kattenfeesten. (1) Hoe zijn ze ontstaan en waarom? Wat houden deze evenementen in? (2)

1. Ieper, de Kattenstad

Jan Breyne, stadssecretaris van Ieper, noemt in *Portret van Ieper, een stad* (2000) Ieper de 'kattigste' stad van de wereld. Het dier is er alom tegenwoordig. Op een glasraam in de Raadzaal van het Stadhuis staat een kat afgebeeld naast een nar. Beide zijn symbolen van de Ieperse folklore. Ze zijn te zien als vergulde nokversiering op het dak van de lakenhal. Op een Belgische postzegel uit 1959 staat een nar afgebeeld, gekleed in rood en wit (de Ieperse tweekleur) en jonglerend met kleine katjes. In het *In Flanders Fields Museum*, geopend in april 1998, kunnen pluchen katjes gekocht worden met de tweekleur rond de nek. Gordijnspecialzaak 'Delboo Interior', gelegen aan de Grote Markt, heeft een kat in haar logo, evenals souvenirwinkel 'Minneke Poes'. Dan is er natuurlijk nog de Kattenstoet gevolgd door het Kattenwerpen. Tijdens dit laatste evenement worden gelukkig geen echte dieren meer gebruikt zoals dat vroeger het geval was. De grote stoet vond voor het eerst plaats in 1955. Tijdens de beginjaren kreeg de stoet soms hooggeplaatste figuren over de vloer. Zo werd hij in

1957 bezocht door de toenmalige Belgische koning Boudewijn. Prins Albert en prinses Paola (nu koning en koningin van België) zaten in het publiek tijdens de stoet van 1961. Ook nu nog wordt er voor elke Kattenstoet een uitnodiging verstuurd naar de Belgische koninklijke familie. Het woord 'Kattenstoet' klinkt mensen die er nog nooit van gehoord hebben vaak komisch in de oren. Daarom wordt er in dit artikel een beschrijving gegeven van deze optocht, voorafgegaan door een historisch kader van het Kattenwerpen.

2. Historisch kader van de Kattenstoet en het Kattenwerpen

2.1. Kattenfoltering in de Europese middeleeuwen

Hoewel Ieper niet de enige stad is waar katten gebruikt werden als slachtoffer bij allerlei volksspelen, is ze wel een van de weinige steden

bezoek een digitale camera mee om foto's van de affiches en andere leuke Kattenstoetattributen te maken. Ik bracht ook een bezoek aan de Dienst Toerisme, gelegen in de Lakenhallen, naast de souvenirwinkel van het In Flanders Fields Museum. Daar interviewde ik Peter Slosse, hoofd van deze dienst. Bij de balie kreeg ik ook een tekst gebaseerd op de oude stadskronieken. Hoewel het archief tijdens de Eerste Wereldoorlog volledig verwoest werd, zijn sommige kronieken over Ieper elders bewaard gebleven, in andere archieven of bibliotheken. Ook zijn bepaalde kronieken voor de oorlog uitgegeven waardoor ze verspreid raakten buiten Ieper en zo de oorlog overleefd hebben. De secundaire informatie in deze tekst zonder naam was zeer bruikbaar voor mijn scriptie en dus ook voor dit artikel. Over de auteur kon niemand mij echter iets vertellen. Ook over het jaar van uitgave kon niets met zekerheid gezegd worden, hoewel men gokte op 2000 als jaartal. Wanneer ik in dit artikel verwijs naar deze tekst zal ik het hebben over de 'naamloze tekst'.



Afb. 1. Reus Mineke Poes op de kافت van een toeristische brochure, Ieper 1979.

waar dit ritueel nog steeds plaatsvindt, zij het met pluchen in plaats van met echte katten. In de middeleeuwen werd de kat tijdens de 'Kattefoor' op veel plaatsen in West-Europa publiekelijk gepijnigd en gedood. Toen de Prins van Oranje en de Hertog van Anjou in juli 1582 Brugge bezochten werden ze er volgens de naamloze tekst 'zeer heuslyk bewelkomt, en met prachtige toestel ontfangen' (2000). Dit 'prachtige toestel' bestond uit een schip met een hoge mast dat midden op de Grote Markt stond. Op het schip bevonden zich op verschillende plaatsen vuurwerk en, met kettingen vastgemaakte, levende katten. Nadat het vuurwerk aangestoken werd, klonk er een mengmoes van knetterend kruid en gemiauw van katten. Toen het schip uiteindelijk vuur vatte, kwamen de dieren om in de vlammen. In Luik was men iets minder wreed. Tijdens een kattenwedloop werden alle katten die deelnamen voorzien van een halsbandje met daarop een zegel. Bij het starten van de race, in de afgesproken herberg, openden de eigenaars van de dieren hun mand of zak en lieten de daarin geplaatste katten vrij. Een hesp of zilveren lepel was voor de eigenaar wiens kat het eerst thuis was. Stephen Budiansky heeft het in *Het karakter van katten* (2002) over een aantal Franse steden waarin de dieren op Sint-Jansdag, eind juni, in een vreugdevuur geworpen of op een paal midden in het vuur geplaatst werden. In Metz werden ze op die dag verbrand in een kooi om zo de boze geesten weg te houden. Die gebruiken kwamen tot ver in de achttiende eeuw voor. Volgens de naamloze tekst gebruikten de inwoners van Store Magleby in Denemarken de kat als slachtoffer in een volksspel (2000). Het dier werd in een ton geplaatst waar ruiters onderdoor moesten rijden met een knuppel in de hand. Degene die de kat uit de ton bevrijdde, was de winnaar. Dit gebruik was ook bekend in de Nederlandse steden Bergeijk, Irnsun (waar de spelers 'kattenknepplers' genoemd werden) en Westerwolde. In West-Friesland bestaat dit spel nog, al wordt er vandaag de dag een houten kat gebruikt. De uitdrukking 'Steffen uit de ton jagen' (de kat uit de ton knuppelen) is in Westerwolde nog steeds bekend. Volgens de naamloze tekst was er nog een ander gebruik bekend: "Ook stelde men klavecimbels van katten op, die dan Kattenmuziek verwekten, doordat een speler op hun kop hamerde en aan hun voorpoten trok, terwijl een kameraad hen aan de staart rukte." Een variant van het kat-in-de-ton-spel was in Schotland bekend. Daar moesten de deelnemers met een stok, die een lans voorstelde, onder de ton doorrijden en proberen de bodem eruit te stoten. Wanneer dit lukte en de kat er levend uit kwam, joeg het volk het dier op om het uiteindelijk te doden. Dit werd een 'cat-race' genoemd. Ook in Ieper werd er tijdens de 'kattenfoor' aan kattenknuppelen gedaan, een gebruik dat nu niet meer bestaat in de kattenstad. De naamloze tekst heeft het over het volksvermaak in Engeland: "De kat in de korf' was het gewone uithangbord der zoetelaarstenten op de Thames wanneer deze stroom bevroren was. In 1762 was dit nog te

Afb. 2. Het kattenwerpen door de nar te Ieper. Foto: Breyne, J. (2000). *Portret van Ieper een stad* (2e dr.) Tielt: Lannoo.





11-12-13-18-19-20-21 JULI 1959

zien. En dit was geen geschilderd uithangbord, maar een levende kat, die in een korf of kooi gesloten was. Zodra er voldoende deelnemers waren, werd de kat geschoten.”

Ook werden katten gebruikt om de verwarring te vergroten tijdens riots of rellen van allerlei aard. De dieren werden dan door de lucht geslingerd en kwamen vaak op de hoofden van de opstandelingen terecht. Tijdens ‘Whipping the cat’, een ander Engels spelletje, werd een kat met een zweep geslagen totdat ze dood neerviel. Uit de toeschouwers klonk dan een luid ‘hurrah!’. In 1850 was op het uithangbord van de herberg in het dorp Albrighton de afbeelding te zien van een man die een kat zweepslagen toediende. Eronder stond geschreven: “The finest pastime, that is under the sun, is whipping the cat at Albrighton”.⁽³⁾ In Parijs kende men een jaarlijks gebruik waar zelfs alle Franse koningen van Lodewijk XI tot Lodewijk XV aan deelgenomen hebben. Op de Place de Grèves, het plein in Parijs waar vroeger de meeste executies plaatsvonden, werd de ‘Perche de Bihourdi’ opgericht, een boom van 10 vademen of zo’n 18 meter hoog. Een ton of korf met daarin één of twee dozijn katten, veroordeeld om levend verbrand te worden, werd aan deze boom gehangen. Daarrond werden “dix voies de grosses bûches, deux cents cotrets, cinq cents beurrées et vingt-cinq bottes de paille”⁽⁴⁾ gestapeld: houtstronken, bussels stro en sprokkelhout. De brand werd meer dan eens door de koning zelf aangestoken.

Afb. 3. Kaft van het programma-boekje bij de leperse kattenstoet van 1959.



Afb. 4. Gelegenheidsbierpot bij de kattenstoet.

(3) naamloze tekst, 2000

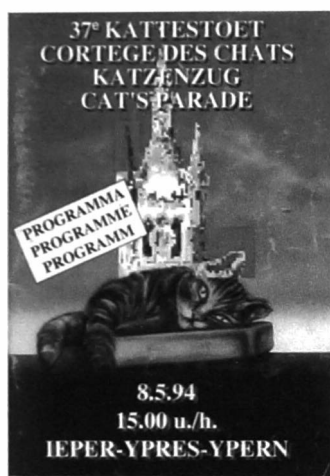
(4) idem

2.2. Reden van de kattenfoltering

Het geven van een reden voor het geselen en doden van katten als vermaak van het volk, is niet gemakkelijk. Er bestaan verschillende verklaringen voor, maar welke de juiste is, is niet duidelijk. De geschiedenis van de Kattenfeesten is een mengeling van waarheid en fantasie, van legenden en historische feiten. Een wijd verbreid beeld is dat van de kat als trouwe kompaan van de heksen en als helper van de duivel. Dat beeld komt nog steeds terug in de populaire cultuur van tegenwoordig. De tv-serie *Sabrina the Teenage Witch* (1996) gaat over drie moderne heksen die een huis delen met Salem, een sprekende kater. In de film *Constantine* (2005), gebaseerd op het stripverhaal *Hellblazer* (1988), brengt het hoofdpersonage een bezoekje aan de hel. Om de oversteek te maken, gebruikt hij een zwarte kat "because they're already half-way in". *De kattige kat* (1986), nummer 205 van de stripverhalenreeks Suske en Wiske, speelt zich gedeeltelijk af in Ieper. Het Kattenwerpen en het feit dat de stad een 'kattenstad' is, waren een inspiratie voor dit album. Een heks, genaamd Tuttebel, wil wraak nemen op de stad omdat ze er in de middeleeuwen als kat van de Hallentoren gegooid is. Als haar plan om de Menenpoort te vernietigen mislukt, probeert ze de Hallentoren te doen instorten. Lambik lokt haar, vermomd als stadsnar, de toren in. Eenmaal boven verandert Tuttebel zich in een kat en valt Lambik aan. Deze valt uit de toren, maar kan zich redden en zorgt ervoor dat Tuttebel, voor de tweede keer in haar leven, van de Hallentoren naar beneden stort. Ze maakt zich hier echter niet druk om en zegt: "Er kan mij niets gebeuren. Ik ben een kat en onkwetsbaar." Tijdens haar val verschijnt er echter een donkere wolk naast haar met hierin de duivel. Deze vertelt haar dat het de negende keer is dat ze zich in een kat veranderd heeft en dat de duivel haar dan komt halen. Dit soort voorstellingen van katten in de hedendaagse cultuur draagt bij tot het feit dat veel mensen denken dat de kattenmarteling een gevolg is van de associatie van de kat met duistere krachten. Ook volgens Breyne (2000) hebben de gebruiken hun wortels in bijgeloof. Hij noemt het bezweren van boze geesten als oorzaak en vertelt dat de dieren gebruikt werden om de duivel te dwingen een of andere gunst toe te staan. In die tijd werd gedacht dat Satan een kat niet kon zien lijden en daarom toegevingen deed. Rituele handelingen zoals hierboven vermeld, gaven aanleiding tot volksfeesten die bleven voortbestaan terwijl de oorspronkelijke reden ervoor vergeten werd. Bruce Fogle meent in zijn *Nieuwe Encyclopedie van de Kat* (1997) dat de reden voor deze associatie met het kwaad gezocht moet worden bij de Kerk. Katten werden in verband gebracht met toverij en heidendom. Dit gebeurde omdat de Christelijke Kerk alle andersdenkenden afdeed als ketteren en hen vervolgde, en omdat deze mensen, door de Kerk, vaak met katten geassocieerd werden. Fogle zegt dat katten voor het eerst door de Kerk

geassocieerd werden met het kwaad in de zevende eeuw. In die tijd werden de aanhangers van het Dualisme er door de Kerk van beschuldigd de duivel te aanbidden in de vorm van een zwarte kat. Reden hiervoor was hun geloof in zowel de leer van Jezus, Boedha als Zarathustra. Deze laatste was een Perzische profeet en de grondlegger van het Zoroastrisme, de (staats)godsdienst van het Oude Perzië en nog steeds een religie in het huidige Iran. In 1232 werden ketters die de duivel, vermomd als zwarte kat, zouden aanbidden, door Paus Gregorius IX vervolgd. Volgens de internet-encyclopedie Wikipedia werden ook de Tempeliers of Orde van de Arme Ridders van Christus en de Tempel van Salomo, aan het begin van de 15de eeuw ervan beschuldigd de duivel in de gedaante van een zwarte kat te vereren. Deze ridder- zowel als kloosterorde, werd in 1118 gesticht door Hugues de Payen, een edelman uit de Champagne. Haar doel was het beschermen van de pelgrims naar het Heilige Land. Het was niet al oorlog wat de klok sloeg tijdens de kruistochten. Tijdens langere vreedzame periodes legden de Tempeliers contacten met de Arabische bevolking en leerden zo een levenskunst, filosofie en wetenschap kennen, die toen nog onbekend was in Europa. Jonge ridders werden voorbereid op gevangenneming door de Mohammedanen. Ze werden daarbij gedwongen een afgodsbeeld in de vorm van een kat te aanbidden. De geruchten over dit beeld werden door hun vijanden verspreid en in het nadeel van de Tempeliers uitgelegd.

De 15de eeuw kende volgens Fogle in heel Europa een heropleving van heidense rituelen waarin de kat als teken van vruchtbaarheid gezien werd. Aanhangers hiervan werden door de Kerk al snel beschuldigd van ketterij en toverij. Ook werd de kat in verband gebracht met de Islam. In deze godsdienst bestond, en bestaat er nog steeds, een grote waardering voor de kat. Dit is het gevolg van verhalen waarin het dier geassocieerd wordt met de profeet Mohammed. Een van de verhalen gaat over Muezza, een kat die bij de profeet in huis woonde. Het dier was in slaap gevallen op de mouw van Mohammeds kleed, terwijl deze aan het werken was. Toen hij klaar was met zijn werk en zag dat zijn geliefde kat sliep, wilde hij haar niet wakker maken en sneed, uit respect voor het dier, een stuk van zijn mouw af. Katten mogen vandaag de dag nog steeds vrij elke moskee betreden. Door de katholieke Kerk werd de Islam, en hiermee het houden van een kat, in de middeleeuwen gelijkgesteld aan ketterij. Stephen Budiansky ontkent het martelen van katten in vroegere tijden niet, maar volgens hem wordt er sterk overdreven als het gaat om de omvang ervan in middeleeuws Europa. De dieren werden niet ineens massaal omgebracht in de middeleeuwen. Katten werden niet enkel vereerd door heidenen in de Oudheid. Net zo min als ze enkel door gelovigen en in de middeleeuwen gedood werden. In alle tijden werden er zowel katten vertroeteld als gedood, door verschillende groepen van mensen. Hoewel ze de



Afb. 5. Kaft van het programma-boekje bij de leperse kattenstoet van 1994.

metgezellen waren van heksen, waren ze tegelijkertijd het troeteldier van miljoenen mensen. “Het is duidelijk een verdraaiing van de geschiedenis om te beweren dat er in de middeleeuwen sprake was van een algemene anti-kattenbeweging onder auspiciën van de christelijke kerk, een soort katteninquisitie.”⁽⁵⁾

Ook bij de oorzaak van de kattendoding plaatst hij een vraagteken. Volgens hem hadden vrouwen die in de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd ervan beschuldigd werden heks te zijn, een groot aantal verschillende gezelschapsdieren. De reden dat wij een heks nog steeds associëren met een kat heeft gewoon te maken met het feit dat het beeld van een oude vrouw (die het meest van hekserij beschuldigd werd) met een kat als huisdier veel aannemelijker is dan dat van een oude vrouw met bijvoorbeeld een varken of een geit. De geheimzinnigheid die katten omhult, speelt evenzeer een rol. Dankzij de zachte kussentjes onder hun poten kunnen ze zich onhoorbaar voortbewegen, om dan plots met gloeiende ogen uit het niets te voorschijn te springen. In de middeleeuwen, toen mensen erg vatbaar waren voor bijgeloof, lieten deze dieren een griezelige en mysterieuze indruk na. Het verhaal van de Kerk die de kat gebruikt als onschuldig slachtoffer in de strijd tussen de Kerk en de heidense godsdiensten doet Budiansky eveneens teniet: “Ook zijn er gegevens die suggereren dat een groot deel van het volksgeloof over de slechtheid van katten en de gevaren van nachtelijke ontmoetingen met een kat niet het werk was van de kerk in haar poging om heidense godsdiensten in een kwaad daglicht te stellen noch een afspiegeling van de macht die katten zogenaamd zouden hebben op beoefenaars van deze heidense godsdiensten, maar eerder voortsporen uit de fantasie van smokkelaars en valsemunters - die een goed verhaal verspreidden om nieuwsgierige boeren 's nachts binnenshuis en uit de buurt van hun illegale praktijken te houden. Het feit dat katten zo wijdverbreid waren maakte hen natuurlijk perfect geschikt voor die rol, omdat iedereen die 's nachts naar buiten ging ook een grote kans had om er een tegen te komen”.⁽⁶⁾

Wat was dan wel de oorzaak van het gebruiken van katten in allerlei volksspelen? Een aannemelijke reden is dat er gewoonweg teveel katten waren. De dieren waren zo talrijk aanwezig in de Europese steden, dat ze een last waren. Vooral de luide kreten waarmee ze in februari en maart de nachtrust verstoorden in straten, op vuilnisbelten en openbare pleinen, werd niet erg op prijs gesteld. Nu nog kampt men op veel plaatsen ter wereld met een teveel aan zwerfkatten, die zich in een snel tempo voortplanten. Een probleem dat gemakkelijk op te lossen is door het vangen en steriliseren van de dieren. In de middeleeuwen stond de dierengeneeskunde echter nog niet zo ver en werd de buitensporig grote hoeveelheid katten een gemakkelijk doelwit

(5) Budiansky, 2002, pp. 42-43

(6) idem

voor dronkaards en mensen die uit waren op het plegen van geweld. Op plaatsen in de wereld waar katten eerder schaars waren, werden ze heel anders behandeld en moesten kopers veel geld neertellen voor een exemplaar. Budiansky haalt een voorbeeld aan uit de Verenigde Staten. "In 1854 betaalde een kolonist in Minnesota vijf dollar voor een kat bij de handelspost in Fort Snelling (...), en beschouwde hij zich als een geluksvogel dat hij er nog een had kunnen krijgen". (7) In Zuid-Dakota werden katten in 1874 per pond lichaamsgewicht verkocht. Grote dieren leverden dan ongeveer 30 dollar op, vandaag de dag vergelijkbaar met 500 dollar of zo'n 410 euro.

Het standhouden van het Kattenwerpen te Ieper was volgens Breyne (2000) een gevolg van de grote hoeveelheid dieren die aanwezig waren in de stad. Ieper was een lakenstad en dankte zijn welvaart aan de lakennijverheid. De wol, die werd ingevoerd vanuit Engeland, werd opgestapeld in de Lakenhallen totdat ze verkocht werd aan de ambachtslieden. Nadat de wol was verwerkt tot laken, kwam ze terug in de hallen terecht waar ze bleef liggen tot het tijd was voor de jaarmarkt. Het laken trok echter muizen aan, die er zich tegoed aan deden en zich nestelden en voortplantten in de stof. Als oplossing voor dit probleem besloten de inwoners van Ieper om een aantal hongerige katten los te laten in de Lakenhallen. In het begin ging alles goed. De katten aten de muizen op en het laken was gered. Maar al snel werd ontdekt dat het plan een nadeel had. De katten gaven zich niet alleen over aan hun jacht- maar ook aan hun voortplantingsdriften. In plaats van met een overschot aan muizen en ratten zat Ieper na een tijd met een overschot aan katten. Er werd niets beter op gevonden dan de dieren van de Hallentoren te gooien als middel ter verdelging. Is het Kattenwerpen te danken aan één of ander volks ritueel, waarvan de oorspronkelijke oorzaak vergeten is? Of lag de haat van de Kerk ten opzichte van de Islam aan de basis van de kattenfoltering? Is het evenement blijven voortbestaan omdat er te veel katten waren in Ieper? De echte reden zal waarschijnlijk nooit aan het licht komen. Feit is dat het werpen van katten in de West-Vlaamse stad al een hele tijd aan de gang is en nog steeds plaatsvindt.

2.3. Het Kattenwerpen in Ieper

Volgens Breyne staat er in de oude kronieken van het einde van de 18de eeuw dat er in 3842 voor Christus katten aanbeden werden in Ieper: "Anno 3842 wierd binnen Iper opgeregt eenen marbelen pilaer tusschen de groote Mark en de riviere: men meent dat sij stond op de zelve plaetse daer nu de Hallethoren staet. Men klom rond dienen pilaer met 24 steenen trappen, op welke pilaer stond eene groote kopere katte met twee jongen, die het volk daer quaem aenbidden en sacrificien doen van beesten." (8)

(7) 2002, p. 47

(8) Breyne, 2000, p. 57

Afb. 6. De koets met de Markies en Markiezin in de kattenstoet van 1985. Vooraan zit de Staatsiekat Greet Devos.



Afb. 7. Ann Devos als Staatsiekat in de kattenstoet van 1984.

Dit bericht kan niet op waarheid berusten aangezien Ieper in 3842 voor Christus nog niet bestond. Op de plek waar de stad nu ligt, was er in die tijd nog niet eens sprake van een stad of nederzetting. Of deze kronieken altijd even waarheidsgetrouw en historisch correct zijn, valt te betwijfelen aangezien, zoals reeds vermeld, een groot deel ervan vernietigd werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het werpen van levende katten vanuit de Belfortoren gebeurde in Ieper met korte of langere tussenpauzes tot in 1817. Wanneer dit ritueel voor het eerst plaatsvond, is niet zeker. Controversiële geschiedenis, maar wel het vermelden waard, is het verhaal van de Catten, of Chatti, een stam die meer dan tweeduizend jaar geleden in het voormalig prinsdom van Hesse (Duitsland) leefde. Volgens Hendrik Adriaen (1948) trokken ze tijdens de volksverhuizing naar België waar ze zich aan de kust vestigden. De Catten waren heidenen die Wodan, Thor en Freia aanbaden. Ondanks de Christelijke zendelingen die tijdens de eerste eeuwen van het Christendom in de kuststreek aankwamen om het volk te bekeren, bleven ze hun heidense goden trouw. Ze richtten zelfs feesten en stoeten op waarbij godenbeelden gedragen en dieren geofferd werden. Toen in 700 na Christus dan toch alle volkeren bekeerd waren, moest dit gevierd worden. "In den loop der jaren 700 was de bekeering van het volk voltrokken en de zege moest gevierd worden. Wij waren dan in eenen tijd van ongeleerdheid en ruwe zeden en een zegeteeken was te zoeken. Misleid door den klank van het stamwoord Catt, vielen de gedachten op eenige onschuldige, levende katten, die van de hoogste gebouwen nedergeworpen werden. En zoo ontstond het Kattenwerpen. Niets over het instellen der Cattefeest en het Kattenwerpen tot onder het bestuur van Boudewijn

III, graaf van Vlaanderen, gestorven in 961. Deze beval toen, als teeken der bekeering der ingezetenen, eenige katten van eenen der drietorens van het kasteel in den Kortten Meersch af te werpen, den Woensdag voor Assencioens jaarmarkt, zijnde daags voor O. H. Hemelvaart. In het vervolg wierden deze geworpen van den toren van St Martinuskerk en later den Hallentoren.”⁽⁹⁾

Breyne geeft echter 962 aan als het jaar waarin Graaf Boudewijn II (niet Boudewijn III waar Adriaen het over heeft) van Vlaanderen voor het eerst levende katten van de toren van zijn kasteel laat werpen. Hij zegt terecht dat men dit in twijfel kan trekken. In dat jaar, het stichtingsjaar van Ieper, was de stad “niet meer dan een landhoeve tussen de moerassen”.⁽¹⁰⁾ Volgens de naamloze tekst (2000) zijn stadsrekeningen uit de jaren 1410-1420 de oudste authentieke documenten waarin er over het Kattenwerpen werd geschreven. Of het hier gaat om de aankoop van enkele katten in een periode waarin de dieren schaarser waren, is niet duidelijk. Heel wat informatie over het Kattenwerpen is te vinden in oude kronieken van de stad. Zoals reeds vermeld zijn deze niet altijd even waarheidsgetrouw of historisch correct. Aangezien er weinig andere informatie over het Ieperse kattenritueel bestaat, loont het toch de moeite enkele data nader te bekijken. De kronieken brengen het Kattenwerpen vaak in verband met de O.L.Heer-Hemelvaart-foor die al in 1127 bestond. Nadat de foor in 1476 verplaatst zou zijn naar de tweede week van de Vasten, werden de katten, op wat ‘Kattenwoensdag’ genoemd werd, naar beneden geworpen. Een bepaalde kroniek vermeldt dat de dieren in het begin uit de Sint-Maartenskerk en sinds 1231 uit de Belforttoren gegooid werden. Volgens een andere kroniek werd deze laatste toren pas in 1304 voltooid. Uit teksten van het dagboek van Augustus van Hernighem, een kroniekschrijver, kan men opmaken dat het aantal katten dat geworpen werd, een symbolische waarde had. In jaren dat het met de stad niet zo goed ging werden er meer katten geworpen dan in goede jaren. In 1594 bijvoorbeeld, een jaar waarin de zaken een gunstiger uitzicht hadden, werden er slechts drie katten gegooid. Waarom is niet duidelijk. Zoals al gezegd kende het Kattenwerpen korte en langere perioden waarin geen dieren van de toren gegooid werden. Volgens de kronieken werden deze feesten afgeschaft wanneer vreemdelingen het gezag in Ieper overnamen. Nadat de Gentse calvinisten het in 1578 voor het zeggen hadden, verboden zij het Kattenwerpen dat echter in 1590 weer hernomen werd. De naamloze tekst (2000) haalt Augustyn van Hernighem aan als kroniekschrijver. Deze vertelt dat men op 21 maart 1590 voor het eerst in dertien jaar weer katten van het Belfort wierp. Om half vier werden twee katten naar beneden gegooid: “1590. Op den eersten dach vande Ypermaert zoo waerender eenighe lakenen ter halle, van Tyssele moest ontrent 50 halfve stametten ende lakenen ende de heeren vander wet hebben die

(9) 1948, p. 1

(10) 2000, p. 57

beschonken met zes kannen wyn. Ende den dysendach es oock ghepasseer, maer daer was luttel vreempt volck, de redene es vooren ghezeyt om den schamelen tyt. Ende den derden dach woensdach den 21 marte zoo hebben de heeren vander wet toe ghelaeten dat men de catten werpen zoude, twelcke niet en hadde ghebuert in 13 iaar, ende naer de noene ontrent den 3 heuren zoo maexte men ghereetscap, men stack een plancke uut ten fanegaete op het belfroot ende de schalmeyen speilden met dat 3 heruen en half slouch ende de degheldeckere Jan van Damme stondt op de plancke ende wierp twee catten. Daer was menich jonck mensche diet noyt ghezien en hadde, twas hemlieden nieuwe.”

Veel kinderen en jongeren hadden dit nog nooit meegemaakt aangezien het Kattenwerpen dertien jaar lang niet had plaatsgevonden. Een jaar later werden weer twee katten naar beneden geworpen: “1591. Op den derden dach van de feeste woensdach zynde heeft men naer de noene twee catten gheworpen van tbelfroyt, twelcke inne veele jaeren niet en hadde ghedaen ghezyn meer dan tiaer voorleden 90. Ende daer en wasser maer twee ghesmeten naar den tyt.”

In 1594 werden tijdens de ‘foor’ of kermis weer enkele katten van het Belfort gesmeten: “1594. De VII, VIII, IX marte zoo wast Ypermaert ende daer stonden craemen ende alder ander gaet ter vente... ende den derden dach tswoensdachts zoo smeeften de katte ende omme te brynghen op de oude coustume zoo wierder drie gheworpen ende de zack gheschuut om tghemeene wat te couragieren, want tscheen dt nu wat beghonste te beteren den tyt, want elck hoopte dattaccoort ofte den jpays zoude moeghen ghevoordert wezen...”

In een andere kroniek staat een beschrijving van het grappigste kattefeest ooit. In 1699 viel een van de geworpen katten op de kop van de ezel van een kaasverkoper. De ezel schrok en vluchtte weg, een pad van vernieling achter zich latend. Uiteindelijk kreeg de verkoper zijn ezel weer terug en bracht een bezoek aan een herberg. Toen hij de waardin zijn kaas wilde laten zien, sprong de geworpen kat uit de kaaskorf. Het springlevende dier ontsnapte en liet op zijn beurt een pad van vernieling na. Nadien zijn er nog verschillende liederen en gedichten gewijd aan zowel de kat als de ezel: “Anno 1699 op de woensdag in de Kattefeeste, isser binnen Ypres, een seer kluchtig geval gebeurt, in het smijten der Katte; Daer was op dien dag, eenen man van Belle gkomen met naeme Lucas Longerspreij, in de wandeling genaemt kaesbolle, dese was gewoone alle weke van Belle naer Ypre te komen met eene muiljette met twee korven Belsch kaesen; dus met de kattefeeste op den woensdag in stadt gekomen sijnde, omtrent den tydt dat men s’achternoens de katte smeeft, is met sijn muillette en belsche kaesen, gaen staen om de katte te sien smijten, omtrent de

Afb. 8. Vallende kat aan de leperse hallentoren. Tekening Stephanie Padmos, illustratrice.



kanons, die alsdan stonden bij de hoofdwacht; dus in het smijten der katte wiert onder ander van den hallethoren afgesmeten eenen groote dog jonge peckswarte katte, de welke juijste viel op den kop of muijle, van desen kaesmarchands muijlette waer door die beeste verschie-tende, is van benauwtheydt zijn meester ontsprongen, en sig omkeere-nde is gelooopen recht in de pottetraemen, stampende veel potten in stucken, smijttende het huijseken omme daer de vrouwe in sat, soo dat sij daer onder als gedolven lag; desen kaesboer, achter sijn muij-lette, met menigte volk lopende, om dese te vangen, dus is hij geloo-phen in de antwerpstraete, ende heeft aldaer eene stande met keiremell die voor de deure stondt omverren gelooopen, van daer liep zij naer de poorte, maar de schildwacht hoorende roepen: arret, arret, greep den muijlezel vast, maer wiert van dese voortgesleept tot op de brugge, alwaer dat hij van dese beeste gedromt wiert van de brugge in het water; en hadde desen schildwacht (die eenen franschen switser was) niet kunnen swemmen hij hadde moeten verdrinken: ten eynde wiert dese muijlette van de commisen vast gehouden, ende aan sijnen meester wederom gegeven: dus is kaesbolle met zijn muijlezel gegaen naer de valke op de markt, alwaer hij gewoon was te logieren, en zijn beeste in den stal gedaen hebbende, is binnen bij de weerdinnen ge-gaen, die hem vraegde of hij schoone kaesen hadde medegebracht, waerop hij dan antwoorde van ja: dus sij begeerig sijnde om eene te koopen, heeft eene van sijn kaeskorven gaen haelen, ende seyde, daer kiest dat u best aenstaet: nota de weerdin was besig op haeren toog met een comme wijn te bereiden, sij dat werck verlaetende, gaet den kaescorf ontdecken om eenen kaes daeruijt te kiezen, maer siet die selfste zwarte katte springt uijt dien korf haer op de borst dat zij achter over viel, en springt van daer op den toog, in de kommen met wijn, dus van alle het volk die daer was vergaegt sijnde, vliegt door den glasvenster, en springt vierkante in de seule vol soetemelk van een melkboerinne, die juijst daer voorbij passeerde, om haer melk te dra-gen naar de backerie, dese melkboerin daer af verschietende, ende mits het glets weder valt met beijde haere seulen in de greppe, maer de katte sprong in de backerie genaemt den Boir, nevens de Valcke, welke katte van den backer is behoeden ende voorts langen tijd gequeeckt geweest, aen welk belachelijk voorval, vele liedekens ende andere gedichten seer vermaeckelijk wierden gemaekt, soo van de muijlette als van de swarte katte.”

Volgens de naamloze tekst schreef ene Aert Hierax in 1714 een boekje over het Kattenwerpen, genaamd *Korte Uijt-legghinghe eenigher godtvruchtiger ghewoonten vande borghers van Iper, namentlijck van 't smijten der Catten, door Aert Hierax, borgher van Iper*. Hij vertelt hierin dat het Kattenwerpen in 1714, na een onderbreking van onbe-kende duur, weer doorging. De herneming was slechts van korte duur, want volgens een van de kronieken hield men er 1717 weer mee op

onder druk van weer een andere 'vreemdeling', namelijk de Nederlanders: "Op den elfsten van Maert, wesende Woensdag in de Kattefeeste van het jaer 1716, heeft een zekeren timmerman die wrochte in het Stadhuys met naeme Gillis Popeliere, voor den laets en keere de katten gesmeten van den Hallentoren, hetwelke op dese wijze alle jaren pleegde te geschieden, te weten: Den man die de katten smeed was in een rooden baey ofte veste ende stont op een plankiet dat uytgestoken was door het vensterken boven de balkon der haentjes, wat hoger als het carillon, ende hadde aldaer drie a vier jonge katten in eenen zak, dewelke hij een voor een uyttrok, ende tusschen het geklank van het klokkespel met de kat in de hand, aldaar danste en veel kabriolen maakte, en dan de katte smeed met vollen zwier op de markt onder volck, 't welck alsdan bij duizenden daer vergadert zijnde, kriede van menschen, mits het seer kurieus ende aengenaem om zien was. Dit is alsdan den laetsten keer geweest dat men in de Kattefeest de katten gesmeten heeft. Men segt dat men deze fraeye ende seer vermaeckelijke saeke heeft achtergelaten omdat de Hollanders daer in Ypre in garnisoen lagen, de Yperlingen schimwijze altijd noemden de Kattesmijters."

Een meer betrouwbare bron is Jean Jacques Lambin, een Ieperse archivaris die stierf in 1841. Volgens de naamloze tekst (2000) is hij meerdere malen getuige geweest van het Kattenwerpen: "In 1813, den tienden Maerte Woensdag in de koude Yprefeeste, ten 3 ure namiddag, wierd onder het spelen van de beyaerd, de katten afgesmeten van den Hallentoren, gelijk sedert aloude tijden gepleegd werd". Hij was er bij toen in 1817 de laatste levende katten van de toren geworpen werden. Volgens Lambin heeft de allerlaatste levende kat de val overleefd. Het beestje ging er zo snel als het kon vandoor, niet van plan zich nog een keer voor hetzelfde doeleinde te laten vangen: "Alors, comme par le passé, la personne commise à cet effet, et qui portait ordinairement une veste rouge et un bonnet blanc orné de rubans de couleur, jetait en bas, et dans le peuple, l'animal que l'on voulait immoler, et qui quelquefois, malgré la hauteur de la chute, ne se fit aucun mal et courut de manière à ne plus de laisser prendre pour semblable cérémonie."

Van 1817 tot aan de Eerste Wereldoorlog bleef er van de Kattenfeesten in Ieper enkel nog het spelen van de beiaard op kattenwoensdag over. Tijdens de oorlog werd Ieper verwoest, maar nadien herstelde de stad zich echter langzaam maar zeker. Tegen de zin van veel Britten, die de ruïnes wilden behouden als 'zone van stilte', werd ze in haar oorspronkelijke stijl heropgebouwd. Winston Churchill zei hierover: "Ik zou alle ruïnes van Ieper willen behouden: er bestaat in de hele wereld geen heiliger plaats voor het Britse volk".⁽¹⁾ Dat Britse volk bezoekt vandaag de dag nog steeds massaal Ieper, ruïne of niet.

(1) Breyne, 2000, p. 77

2.4. *Ontstaan van de Kattenstoet*

In 1938 kwam de katten traditie weer tot leven. Een Kattenstoet, met muziek en de nar, vergezeld van negen ereknappen die elk een pluchen kat droegen, ging op 13 maart van dat jaar van het stadhuis naar het belfort. Daar vond eerst een feestje voor de kinderen plaats, waarbij katten in celluloid, een soort plastic, uitgegoid werden. Nadien volgde een korte pauze met muziek van de beiaard en een concert van Thebaanse trompetten. Terwijl de nar of 'potsenmaker' de toren beklimde om de pluchen katten naar beneden te gooien, dwarrelden witte en rode papiersnippers naar beneden. In de voormiddag waren de mensen al toeschouwer geweest van de 'Kattenkoers', een wielervedstrijd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de Kattenstoet weer stilgelegd, maar op 17 maart van 1946 werden er weer pluchen katjes gegoid, voorafgegaan door een kleine stoet en de veroordeling van de kat op de Grote Markt. Volgens een anoniem boek genaamd *Wevend aan het verleden. Liber Amicorum O. Mus* (1992) waren het Kattenfeest en -werpen in die tijd "niet veel meer dan een gewoon kermisfeest en folkloristisch een eerder zielig vertoon".⁽¹²⁾ De burgemeester van dienst, Jan Vanderghote, droomde er al van om de kleine stoet uit te breiden. Die droom werd waargemaakt door zijn opvolger Albert Dehem. Aan het begin van de jaren 50 doken er overal nieuwe folkloristische stoeten op. De Berenstoet in Zwevegem werd al genoemd en in 1954 ging in Wingene de Breugelstoet uit. Het was het ideale moment om een grote Kattenstoet in het leven te roepen. Samen met enkele grote Ieperse namen zoals Octaaf Mus en Daniël Merlevelde, creëerde Dehem volgens de brochure *Kattenhistories* van Breyne, Dejonckheere, Opsommer, Vandenbilcke en Verlinde "een grootse stoet met 1500 figuranten, die allen zouden getooid worden in prachtige kostuums. De fantastische ontwerpen van Frans van Immerseel werden tastbare maskers en indrukwekkende praalwagens".⁽¹³⁾ Op de tweede zondag van de Vasten van 1955 was de eerste grote Kattenstoet een feit. Wat de stoet betekende voor de organisatoren, verschilde van persoon tot persoon. Voor burgemeester Dehem was het een ideale hefboom om Ieper, dat na de oorlog totaal van de kaart geveegd was, opnieuw op de landkaart te plaatsen. Ook wilde hij allerhande relaties nog wat meer, en op een aangename manier, aan de stad binden. Anderen, waaronder Octaaf Mus, wilden de inwoners van de stad opnieuw het 'Iepers gevoel' geven, dat na het oorlogsdrama een beetje verdwenen was. Door de mensen een gemeenschappelijk project te geven, werd er een band tussen hen gecreëerd.⁽¹⁴⁾ Dat Ieper de kattenstad genoemd wordt, is te danken aan de grote stoet, niet aan het middeleeuwse Kattenwerpen. Tot in de jaren tachtig was Ieper meer bekend om zijn Kattenstoet dan om het In Flanders Fields Museum en de talrijke andere oorlogssouvenirs. Het fronttoerisme dat na de Tweede Wereldoorlog ontstond en hordes buitenlanders

(12) *Wevend aan het verleden. Liber Amicorum O. Mus*, p. 14

(13) 2000, p. 6

(14) Breyne, Dejonckheere, Opsommer, Vandenbilcke en Verlinde, 2000

Afb. 9. De wagen met de kattenburcht in de kattenstoet van 1985.



naar Ieper lokte, werd in 1955 naar de tweede plaats geduwd door de Kattenstoet, die lange tijd eenzaam aan de top bleef. De stad heeft daarom veel te danken aan de stoet. Ze heeft Ieper, na de twee wereldoorlogen, weer bekend gemaakt in België en het saamhorigheidsgevoel van de bevolking versterkt. Op dit moment echter kent het frontoerisme een heropleving terwijl de Kattenstoet sinds de jaren negentig nog slechts om de drie jaar plaatsvindt. Dit wil echter niet zeggen dat de stoet geen volk meer trekt, integendeel. Nog elke keer stromen de straten van Ieper vol met stadsbewoners en toeristen die komen kijken naar het spektakel.

3. Wat is de Kattenstoet?

Op zondag 11 mei 2003 ging in Ieper de veertigste Kattenstoet uit. Er werd reeds vermeld dat deze optocht voor het eerst plaatsvond in 1955. Uit beide feiten kan geconstateerd worden dat de stoet niet elk jaar door de straten van Ieper trok. 1985 was een jaar zonder optocht omdat de stad in mei van dat jaar bezoek kreeg van Paus Johannes Paulus II. In 1991 werd, om financiële redenen, besloten de frequentie van de stoet terug te brengen tot eens in de drie jaar. Het evenement is daarom echter niet minder populair geworden en trekt nog steeds massa's volk. Toeschouwers stellen zich op langs het traject of op de tribunes op de markt en nemen deel aan de activiteiten. Tijdens de stoet van 2003 konden kinderen de dag voordien al deelnemen aan de 'kattenjacht', een soort zoektocht met animatie. 's Avonds vond er

een 'Heksennacht vol intriges' plaats, waarover in een katern uit *De Nieuwe Belleman*, een plaatselijke krant, het volgende stond geschreven: "Heksen en duivels, katers en katten gaan de nacht in. Ze roepen iedereen op om mee op pad te gaan naar hun bruisende vollemaansnacht aan de rand van de stad. Via de Rijselsestraat bereikt het bonte gezelschap het Zaalhof, waar Theatre Attrape de rest van de avond in handen neemt."

3.1. Enkele gevestigde waarden/wagens

De stoet zelf, die steeds plaatsvindt op de tweede zondag van mei, is doorheen de jaren nagenoeg onveranderd gebleven. Onder leiding van regisseur Bart Cafmeyer (van 1997 tot heden) werd de stoet gerenoveerd, wat echter op kritiek stuitte. De stoet werd veel te lang bevonden, er ontstonden gaten en de ene vernieuwing viel al meer in de smaak dan de andere. Vandaar dat de stoet in 2003 weer werd aangepast. Hoewel er iedere keer dingen toegevoegd, afgeschaft of veranderd worden, bestaat de stoet al sinds de oprichting uit enkele steeds terugkerende thema's met daarin gevestigde Kattenstoetwaarden. De stoet begint met een inleiding en een opening. Na de publiciteitskaravaan krijgen de toeschouwers de Koninklijke Harmonie Ypriana te zien, en daarna de vlaggenzwaaiers. Dan volgen, zij het niet steeds in dezelfde volgorde, 'Ieper historische stad', 'Ieper kattenstad', 'Kattenverering in de geschiedenis', 'Kat in taal en legende' en 'Veroordeling van kat en heks'. In 2000 werd er een nieuw deel, genaamd 'De kat de wereld rond', toegevoegd. Hierin zijn onder andere verwijzingen naar de musical 'Cats', de stripfiguur Garfield of de tekenfilmkat Musti terug te vinden. Na de stoet trekt iedereen naar de Hallentoren waar de stadsnar enkele pluchen katjes naar beneden werpt. Dit spektakel gaat gepaard met vuurwerk. Enkele vaste waarden in de Kattenstoet verdienen wat meer uitleg. Ieper was in het verleden een stad van rijkdom en welvaart, die echter vaak te maken kreeg met de dreiging van oorlog. Deze dreiging wordt in de Kattenstoet gesymboliseerd door de reuzen, een onderdeel van de sectie 'Ieper Historische Stad'.⁽¹⁵⁾ Robrecht de Fries was tiende graaf van Vlaanderen en wordt gezien als de beschermer van de St.-Pieterswijk. Hij is 5,3 meter hoog. Nikolaas de Kanonnier hield in zijn eentje de troepen van Lodewijk XIV op afstand vanuit de Torrepoort. Deze reus is 4,6 meter. De oudste en, met zijn 7,5 meter, grootste reus, Goliath, staat symbool voor de andere culturen en gewoontes die de kruistochten meebrachten naar België. Hij laat zich begeleiden door Turkse muziek en buikdanseressen. Goliath heeft niets te maken met een of andere legende, zoals dat wel het geval is bij Nikolaas de Kanonnier en Godfried de Tempelier. Hij is een eigen creatie die symbool staat voor de macht van Ieper indertijd en de trouw aan de eigen volksaard.

(15) idem

In het onderdeel 'Ieper kattenstad' vinden we Cieper terug, de Ieperse reuzenkat, die op 1 januari 1955 werd voltooid naar een ontwerp van Frans van Immerseel. Hij is 6 meter hoog, bedekt met zwart-wit fluweel en draagt rond zijn nek een rood-wit lint met een bel. Samen met de duivel Pietje Pek, eveneens ontworpen door van Immerseel, werd hij bijna twee maanden later, op 27 februari, op het stadhuis ontvangen. Ze werden beiden officieel ingeschreven en kregen een reuzenidentiteitskaart overhandigd. Cieper kreeg na deze plechtigheid nog een gouden kroon, bezet met edelstenen. Tijdens een uitwisseling tussen de Ieperse Kattenstoet en de Zwevegemse Berenstoet in 1960 ontmoette Cieper zijn toekomstige echtgenote. Minneke, een Zwevegemse, was op 8 mei van dat jaar te gast in de Ieperse stoet. Een paar maanden later verloofde het paar zich tijdens de Berenstoet. Door het haperen van enkele elektriciteitskabels stond Cieper letterlijk in vuur en vlam. Minneke Poes, eveneens ontworpen door Van Immerseel, werd in 1971 aan Ieper geschonken. ⁽¹⁶⁾ In 2003 werd er een wedstrijd georganiseerd om een nieuw kleed voor haar te ontwerpen. De Kattenstoet kreeg in 1960 bezoek uit 's Hertogenbosch. De Nederlandse stad werd vertegenwoordigd door een 'kattenorgel' en de 'Snoezepoezen', een groepje meisjes verkleed als katten. De toenmalige Ieperse burgemeester Albert Dehem vond deze dansende katjes zo leuk dat hij met het idee kwam om in Ieper ook een dergelijke groep op te richten. Een jaar later waren de Ieperse Snoezepoezen een feit. Gekleed in zwarte pakjes, kattenoren en een kattenstaart gaan ze al dansend met de stoet mee. In 'Kattenverering in de geschiedenis' maken de toeschouwers van de stoet kennis met de kat bij de oude Egyptenaren, de Kelten en Germanen en de kat in de middeleeuwen. In Egypte werd de kat, eeuwen geleden, vereerd als godheid. Dit gebeurde vooral in Bubastis, een stad gelegen in het oosten van de Nijldelta. Hier lag de tempel van Bastet, de god met het kattenhoofd, die veelvuldig bezocht werd door Egyptenaren in boten. Dit wordt uitgebeeld in de stoet door middel van een wagen in de vorm van een boot. Bastet bevindt zich in de boot en wordt omringd door Egyptische krijgers, dansende meisjes, musici en slaven. De Germaanse godin Freya volgt in een wagen getrokken door wilde katten, met daarrond meisjes die een vruchtbaarheidsdans uitvoeren. Ook de orakelkat, die zich in een grot in Connaught bevond, wordt uitgebeeld. In de middeleeuwen kreeg de kat de rol van helper van de heksen. Deze heksen zijn te zien in de stoet, al roerend in een grote ketel en vergezeld van de duivel en de kat.

In 'Kat in taal en legende' vinden we wagens waarop spreuken zoals 'Als de kat van huis is, dansen de muizen op tafel'; 'Om den wille van den smeer likt de kat de kandeleer' en 'Eruitzien als een verzopen kat' uitgebeeld worden. Daarnaast rijden wagens mee, gewijd aan sprookjes waarin katten een belangrijke rol spelen. Het verhaal van Tybaert

(16) idem

de kater, uit de oude legende van 'Reineke Vos' is hier een voorbeeld van. De kater moet op zoek gaan naar de vos om hem naar koning Nobel te brengen. Reinaert is de kater echter te slim af, wat uitgebeeld wordt op het voorste deel van de wagen. Hier wordt de schuur van de paap, een rooms-katholieke geestelijke, afgebeeld waar Tybaert zich laat vangen in een strop, nadat Reinaert hem verteld heeft dat de schuur vol zit met smakelijke muizen. De achterzijde van de wagen stelt het hof van koning Nobel voor, waar de kater, na zijn aankomst met de vos, door deze laatste beschuldigd en door de koning tot de galg veroordeeld wordt. Ook de gelaarsde kat ontbreekt niet in dit deel van de stoet. De sprekende kat die, getooid in laarzen, een hoed en een cape, zijn meester allerlei diensten bewijst, hem rijk maakt en hem tot bij de koning brengt, is een vaste waarde in de stoet. Minder bekend is het verhaal achter de wagen genaamd 'De belegering van de Katteburcht'. Volgens Breyne gaat het als volgt: "Een oude Egyptische dierenlegende verhaalt hoe de muis Makit vanwege de kattedodin Bastet toestemming krijgt om zich te wreken over de dood van één zijner verwanten, die verslonden werd in de stad der verwilderde katten. Makit stelt zich aan het hoofd van een leger honden, ratten en muizen, dat met stormrammen en allerhande wapens de burcht der katten bestormt en verovert".⁽¹⁷⁾ Makit wordt nadien tot koning gekroond en laat zich bedienen door de katten. Deze dierenlegende is terug te vinden op papyrusrollen die bewaard zijn in de musea van Caïro, Londen en Turijn.

3.2. Samenwerking met andere steden

Meer dan eens kwam er een verbroedering tot stand met andere steden. Vooral in de beginjaren van de Kattenstoet werd er door de organisatoren gezocht naar buitenlandse 'kattensteden'.⁽¹⁸⁾ Een delegatie vissers uit Camogli, een dorpje aan de Ligurische kust in het noordwesten van Italië, stapte in 1957 mee in de derde Kattenstoet. Na de optocht bakten ze visjes in een gigantische braadpan met een diameter van zes meter. De pan had Camogli nog nooit verlaten. Een jaar voordien had de Ieperse burgemeester, samen met nog enkele anderen, al een bezoek gebracht aan het dorpje om afspraken te maken rond de ontmoeting tussen de Ieperse katten en de Italiaanse vissen. In 1958 was het de beurt aan Zell am Mosel. Dit Duitse stadje staat bekend om zijn witte wijn, genaamd 'Schwarze Katze'. Volgens de legende had er op een van de tonnen wijn, bestemd voor de notabelen van de stad, een koppige zwarte kat plaatsgenomen. Het dier wilde niet wijken en de inwoners lieten haar zitten. Toen er van de wijn geproefd werd, bleek deze van uitstekende kwaliteit te zijn en kreeg hij de naam 'Zwarte Kat' mee. Op de wagen, die in 1958 in Ieper meereed, stond een zeer grote, beschilderde ton, met daarop een zwarte kat. De toeschouwers konden er proeven van de wijn.⁽¹⁹⁾ Een jaar

(17) 2000, p. 68

(18) Breyne, Dejonckheere, Opsommer, Vandenbilcke en Verlinde, 2000

(19) idem

Afb. 10. Reuzenkat Cieper in de kattenstoet van 1985.



later kreeg Ieper een delegatie uit Metz over de vloer. In deze Franse stad in Lotharingen werd de kat tot in 1773 veroordeeld als rechterhand van de duivel. Op de vooravond van het Sint-Jansfeest, eind juni, werden er elk jaar dertien katten naar de brandstapel geleid. Tijdens de stoet van 1959 werd deze veroordeling uitgebeeld. Ook stapte er een groep uit Metz mee, gekleed in de lokale klederdracht van de Franse stad. De verbroedering uit 1960 werd al vermeld. In dat jaar kreeg Ieper bezoek van maar liefst twee andere steden: 's Hertogenbosch en Zwevegem. De legende wil dat er ooit een wagen door Den Bosch trok, met daarop katten die gedwongen werden om muziek te maken. Tijdens de stoet van 1960 kon men in de straten van Ieper een groot kattenorgel, ontworpen door Jan Sonneborn en omringd door een groep Nederlandse Snoezepoezen, aantreffen. Het symboliseerde het verzet van de Nederlandse gewesten tegen de Spaanse bezetter en werd nadien aan de Belgische stad geschonken, waar het nog twintig jaar lang meeding in de stoet. Aan de verbroedering met Zwevegem hield Ieper, zoals gezegd, Minneke Poes over.⁽²⁰⁾ In Luxemburg, hoofdstad van het Groot-Hertogdom Luxemburg, bestond er vroeger een traditie waarbij er elk jaar, bij het begin van de vasten, katten- en heksenpoppen gemaakt werden. Deze

(20) idem

werden aan masten gehangen en als zondebokken naar de brandstapel geleid. De toeschouwers van de Kattenstoet uit 1961 kregen deze masten te zien, vergezeld van een dansgroep. Een Deense ruitersgroep, 'Vennekredsen' genaamd, beeldde tijdens de stoet van 1965 de reeds vermelde legende uit Store Magleby uit. In deze gemeente, gelegen nabij Kopenhagen, komen de mannen elk jaar op carnavalsmaandag samen op het dorpsplein. Ze rijden dan één voor één met een paard onder een ton door, die ze proberen kapot te slaan met een stok. Vroeger bevond zich in de ton een echte kat, vandaag de dag is deze vervangen door een namaakexemplaar. De titel van kattenkoning wordt toegekend aan de man die het laatste stuk van de ton wegslaat en zo de kat bevrijdt. Hij mag dan het oudste ongehuwde meisje meenemen op zijn paard. ⁽²¹⁾ In 1989 gebeurde er een uitwisseling met de Maastrichtse reuzenstoet. Een groepje uit Ieper ging naar Maastricht en een Maastrichtse delegatie trok naar Ieper. De voorlopig laatste uitwisseling gebeurde tijdens de stoet van 2000, het jaar waarin het World Performing Arts Festival plaatsvond in Sakai, in het zuidoosten van Japan. Een achtkoppige delegatie uit deze stad vertegenwoordigde het genoemde festival in Ieper terwijl een groep Ieperse figuranten datzelfde jaar deelnam aan het festival in Sakai, in tien dagen tijd bezocht door een 800.000 mensen. De mini-Kattenstoet was er één van de hoofdacts en was zelfs te zien op een Japanse postzegel.

3.3. Ook dit hoort bij de Kattenstoet

Het hele Kattenfeest beperkt zich niet tot de stoet en het werpen alleen. In 2003 werd er een zoektocht en een heksennacht georganiseerd, maar ook in vroegere jaren bestonden er al extra activiteiten. Breyne, Dejonckheere, Opsommer, Vandenbilcke en Verlinde hebben het over De Gilde van de Gelaarsde Kat (2000). Dit erecomité werd in 1960 opgericht om de personen die zich voor de stoet hadden ingezet te huldigen. Wie zich vijf jaar lang had ingezet, werd tot 'Ghesel' benoemd tijdens een groot feest waarop alle deelnemers aan de stoet uitgenodigd waren. Later konden deelnemers, indien ze zich tien jaar lang hadden ingezet, de titel 'Meester' krijgen. Na vijftien jaar werden ze 'Grootmeester' genoemd. De gehuldigden kregen allemaal een vermelding in het ereboek van de Gilde. Een fragment uit een dergelijke vermelding: "Wanneer de stede van Ypre heift ghecreert de kattestoet int jaer duust neghenhondert vijfendevichtich tot meerdere oorboore, proffijte ende cieraet vander voorseider stede ende de voorseide stede Ulieden allen heift upgheroepen omme te deelen aen desen voornomden Stoet, so ist dat ghijlieden souffisantelick aen der voorseider stede vermaninghe hebt vuldaen ende sonder swaricheijt ende in hoeder ordonnancie inden voornomden Stoet sijt medegheghaen ten jaere voorenghe nomt den zesten dach

(21) idem

van Maerte ende de selve ofte anderen dit hebt ghedaen van jaere tot jaere toten daghe van heden i.e. vijfwaerven. (...) So wiert eene Ghilde ghesticht metter naeme Ghilde vander Gelaarsde Katte, inde welckede mans en de vrouwen diere vijfwaerven deel aen hebben ghehad metter tijtele van gheselle sullen worden upghenomen, wel verstaende dat dese ghesellen connen meesters werden inde selve Ghilde naer den dienste van thien jaeren ende werden grootmeester naer vichthien jaeren.” (22)

De Gilde van de Gelaarsde Kat is een stille dood gestorven. Technisch gezien bestaat ze nog omdat ze nooit echt opgedoekt is, maar de leden komen niet meer samen. Het ereboek is vermoedelijk in het bezit van Octaaf Mus, al is dat niet zeker. Bij het opduiken van missverkiezingen allerhande, kon Ieper niet achterblijven. In 1959 werd de eerste Kattenkoningin verkozen. De verkiezingstechniek was simpel: het meisje dat het pluchen katje ving dat door de stadsnar door het raam van het stadhuis werd geworpen, werd tot Kattenkoningin gekroond. Vanaf 1960 moesten de kandidaten echter voor een jury komen en een examen afleggen. Een goede kennis van de stad, haar geschiedenis, de Kattenfeesten en de Kattenstoet was noodzakelijk. De Gilde van de Gelaarsde Kat, voor de gelegenheid omgedoopt tot de Hoge Raad van de Gilde van de Gelaarsde Kat, koos na moeilijke vragen en lang overleg de uiteindelijke koningin. De vrij sobere kleding van de beginjaren werd in 1962 vervangen door een wit kled en een mooie rode cape. Ook kreeg de Kattenkoningin, gehuld in de kleuren van de stad, kroonjuwelen aangeboden. (23) Haar taak bestond erin Ieper te vertegenwoordigen op feesten, recepties, vergaderingen en buitenlandse ontmoetingen. Een voorbeeld hiervan was de jaarlijkse verbroedering te Sitting Bourne, Kent. In 1989 werd de, voorlopig laatste, Kattenkoningin verkozen aangezien het steeds moeilijker werd om kandidaten te vinden. Omdat de symbolen van Ieper de kat en de nar zijn, kan deze laatste niet ontbreken op de Kattenstoet. Hij gooit, na het einde van de optocht, de pluchen katjes van de Belfortoren, het meest traditionele gebaar van het hele gebeuren. In Kattenhistories wordt een korte geschiedenis van de nar gegeven: “(...) de oorspronkelijke nar [was] de portier in herbergen en paleizen, bijna een soort ceremoniemeester die dan vooral was aangesteld om de ernst van de plechtigheden met kwinkslagen te doorbreken. De hofnarren waren meestal gebochelden of dwergen die door hun uiterlijk reeds spot opwekten. Op het einde van de 15de eeuw bezat bijna iedere adellijke persoon een nar; op het einde van de 16de eeuw bijna elke stad. De narrenkap was het vaste attriboot van de nar: sinds de 15de eeuw versierd met ezelsoren of met een hanenkam en met rinkelende bellen en een brede halskraag. In tegenstelling tot nu was de nar dus een ambtenaar van het hof of van de stad.” (24)

(22) Breyne, Dejonckheere, Opsommer, Vandenbilcke en Verlinde, 2000, p. 13

(23) Breyne, Dejonckheere, Opsommer, Vandenbilcke en Verlinde, 2000

(24) Breyne, Dejonckheere, Opsommer, Vandenbilcke en Verlinde, 2000, p. 15

De stadsnar van Ieper is op dit moment Bryan Claeys. De nar heeft geen andere functie dan het naar beneden gooien van de pluchen katjes.

Zoals bij de meeste evenementen wordt er bij de Kattenstoet gebruik gemaakt van posters of affiches ter aankondiging van de optocht. De eerste affiches werd ontworpen door Frans van Immerseel. Naast de affiches en zelfklevers uit 1955, 1956, 1957 en 1974, zorgde hij voor de programmaboekjes van de eerste drie Kattenstoetjaren, en de sluitzegels uit 1955 en 1956. Verder ontwierp hij een groot deel van de wagens, de kostuums, de maskers en de vlaggen, waarvan velen nu nog steeds gebruikt worden. De affiche, de brochure en het logo van de stoet uit 2003 werden ontworpen door de firma B.Ad uit Roeselare. Het merendeel van de affiches bevat getekende ontwerpen waarin de kat centraal staat. Op de affiche uit 1966 prijkt een foto van de kattenburchtwagen. Van 1978 tot en met 1990 worden de getekende katten vervangen door foto's van de stoet. De posters van Frans van Immerseel (1955, 1956 en 1957) bevatten allemaal dezelfde tekening van een nar die katjes gooit en getooid is in de Ieperse kleuren rood en wit. Zijn ontwerp voor 1974 bevat ook een nar die katjes gooit, maar met andere kleuren en in een ander pose. Op de vier affiches, ontworpen door Dirk Kestelyn, prijkt steeds dezelfde foto van een kind verkleed als kat. Het merendeel van de affiches bevat echter een mooi, origineel en kleurrijk ontwerp. De stoet heeft ook haar eigen lied, dat tijdens de Kattenfeesten heel de dag door, door verschillende groepen gezongen wordt. Het eerste kattenlied werd geschreven door Jef Lesage op muziek van Armand Preudhomme. In 1997 componeerde Robrecht Vanhuyse een nieuw Kattenlied. De tekst kwam deze keer van Wim Chielens. Drie versies ervan werden uitgegeven op CD.

Besluit

‘De traditie wankelt, maar ze is niet dood’ zegt Breyne. Hoe het echt met de Kattenfeesten gesteld is, kunt u best zelf bepalen door in mei een kijkje te gaan nemen in Ieper. Op 14 mei 2006 gaat daar de 41ste Kattenstoet uit. Nadien kunt u een poging doen om een van de pluchen katjes te vangen die van de Belforttoren gegooid worden door de stadsnar. Miauw!

BIBLIOGRAFIE

- Adriaen, H. (1948, 14 februari). Van de Catten tot de Cattefeest van Yper. *Het Wekelijks Nieuws*, paginanummer niet bekend.
- Anoniem. (1992). *Wevend aan het verleden. Liber Amicorum O. Mus.* Veurne: De Rode Bles.
- Breyne, J. (2000). Portret van Ieper een stad (2e dr.). Tielt: Lannoo.
- Breyne, J., Dejonckheere, S., Opsommer, R., Vandenbilcke, A. & Verlinde, E. (2000).

- Kattenhistories: Van kattenfeest tot kattenstoet*. Ieper: Stadsbestuur.
- Budiansky, S. (2002). *Het karakter van Katten. Herkomst, intelligentie en gedrag van Felis silvestris catus*. (C. Sykora-Hendriks, vert.). Utrecht: Het Spectrum. (Oorspronkelijke uitgave 2002)
- Declercq, M. (1984). *De Ieperse kattenstoet. Een volkskundige analyse*. Leuven: onuitgegeven licentiaatsverhandeling.
- Delmelle, J. (1974). *Levende folklore in België*. Brussel: Rossel.
- Engels, D. (1999) *Classical Cats: The Rise and Fall of the Sacred Cats*. London: Routledge.
- Fogle, B. (1997). *Nieuwe encyclopedie van de kat*. Leeuwarden: Libre.
- Hageland, A. van (1956). Folkloristische Aspecten van 1957. *Oostvlaamsche Zanten*, 31, 151 - 175.
- Hobsbawm, E. & Ranger, T. (Eds.). (1983). *The invention of tradition*. Cambridge: University Press.
- Meurant, R. (1959). La fête des chats à Ypres. *Crédit Communal de Belgique*, 13, 29 - 32.
- Moore, A. (Creator). (1985). *Hellblazer*. [Comic strip]. New York, NY: DC Comics.
- Naamloze tekst. (2000) *Ontstaan en groei van de Ieperse Kattenfeesten*. Ieper: Dienst Toerisme.
- Steen, W. van der (1986), *De kattige kat*. [Comic strip]. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Tempeliers (n.d.). Retrieved August 23, 2005, from <http://nl.wikipedia.org/wiki/Tempeliers>

Audiovisuele bronnen

- Schmock, J. (Developer). (1996). *Sabrina the teenage witch*. [TV series]. Burbank, CA: American Broadcasting Company (ABC).
- Cappello, F. (Writer), Brodwin, K. (Writer), Lauren Shuler Donner (Producer), Lorenzo Di Bonaventura (Producer), & Francis Lawrence (Director). (2005). *Constantine* [Motion Picture]. Burbank, CA: Warner Brothers.

Mondelinge bronnen

- Interview met Peter Slosse, Hoofd Dienst Toerisme, Ieper, op 13 juli 2005.

Illustraties

- Enkele illustraties kregen we van Mark Adriaen en Hans Devos, waarvoor dank.